

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційну роботу
представлену на здобуття наукового ступеня
доктора філософії в галузі знань
05 соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 052 політологія.

15.04.2024

Актуальність теми дисертації

Sergii V Glebov

Останні два роки, в умовах повномасштабної російської агресії проти України, світова ядерна безпека перебуває на грані постійної перевірки на вразливість з боку путінського авторитарного режиму. Агресивна риторика Кремля часів Холодної війни, фактично нечувана з часів Карибської кризи, впритул супроводжує так звану “спеціальную военную операцію”. Відвертий ядерний шантаж як України, так й її західних партнерів, тільки підтверджує, що об’єктом російської військової агресії є не тільки Україна, а й увесь демократичний світ. Це виводить героїчний спротив української нації російській агресії за рамки субрегіонального конфлікту. Йде секьюритизація регіональної війни РФ проти України вже на глобальному рівні.

Сполученні Штати Америки виступають в якості ключового партнера України в підтримці її військових спроможностей й надалі протистояти російській навалі. Кремль активно звинувачує так званий “колективний Захід” - і, перш за все, США - в провокуванні “внутрішньої української кризи” ще з 2014 року. Сьогодні, наявна загроза ядерної війни в повній мірі актуалізує науковий та практичний інтерес обраної дисертаційної теми. На жаль, саме ядерний шантаж з боку путінського режиму гальмує потенційно більш ефективну стратегію стримування агресора на українському фронті.

Автор в повній мірі зафіксував своєчасну та доволі небезпечну для всієї системи міжнародних відносин актуальність дослідження. Саме від Сполучених Штатів сьогодні залежить успіх стратегії ядерного стримування як Росії, інших потенційно небезпечних акторів з можливостями ядерного шантажу, таких як Північна Корея та Іран. Вивчення основ та специфіки реалізації ядерної політики США в сучасних умовах є вкрай важливим аспектом подальшого розуміння та прогнозування безпекових тенденцій в сфері глобальної та

регіональної безпеки задля недопущення Третьої світової, вже суто, ядерної війни.

Метою роботи позначене виявлення особливостей еволюції ядерної політики США у XXI столітті з урахуванням нових викликів та загроз. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення досить широкого кола завдань, які охоплюють окремі напрями розвитку ядерної політики США щодо ефективного їх опрацювання в сфері загальної зовнішньополітичної стратегії Сполучених Штатів.

Наукова новизна отриманих результатів. У даному дисертаційному дослідженні автор визначає наукову новизну дисертаційної роботи як таку, що вона є першим в українській політичній науці ґрунтовним і всебічним дослідженням ядерної політики США у XXI ст. з урахуванням поточних викликів і загроз стратегічній стабільності, контролю над озброєннями й ядерному нерозповсюдженню на фоні розростання військової агресії РФ та загрозливих процесів підвищення міжнародної напруги в ядерній сфері офіційних і неофіційних ядерних держав. Для цього автор здійснив порівняльний аналіз ядерного сектору зовнішньої політики США під час всіх чотирьох президентських адміністрацій Дж. Буша-молодшого, Б. Обама, Д. Трампа, та діючого президента Джозефа Байдена. Порівняльний аналіз ядерної політики всіх чотирьох президентів США надав комплексну оцінку еволюції ядерних підходів найбільш впливового гравця в сфері глобальної та регіональної безпеки щодо актуальних викликів, ризиків, та загроз світовому порядку. Окремо заслуговує на увагу широке використання експертних підходів та відповідних джерел політологів-міжнародників Одеської наукової школи міжнародних відносин.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у можливості використання теоретичних та практичних узагальнень та висновків у науково-дослідницькій, освітній, на політично-прикладній сферах.

Науково-дослідні розробки дисертанта можуть бути широко використані у подальших наукових розробках, що мають на меті теоретично-наукове

осмислення проблематики з урахуванням нових тенденцій та викликів, вивчення пріоритетів та чинників ядерної політики США.

Освітня складова передбачає залучення теоретичних узагальнень у навчальних дисциплінах для студентів, що навчаються за спеціальностями «міжнародні відносини», «світова політика», «політологія»; а також під час розробки науково-методичних та навчальних посібників, підручників тощо.

Політично-прикладне значення висновків та рекомендації цього дослідження можуть бути використані у діяльності Комітету Верховної Ради України в закордонних справах, МЗС України, Національного інституту стратегічних досліджень й інших структур і організацій, робота яких безпосередньо стосується ядерної безпеки та контролю за озброєнням у рамках формування та реалізації зовнішньої політики України.

Репрезентативність результатів дослідження базується на широкій джерельній базі найбільш ґрунтовних науково-аналітичних досліджень міжнародних експертів та вітчизняних фахівців у сфері ядерної проблематики. Комплексний аналіз безпосереднього предмету та об'єкту дисертаційного дослідження проводився з використанням ключових методів, включно з методом кейс-стаді. Сукупність грамотно використаних теоретико-методологічних інструментаріїв надали можливість дисертанту ґрунтовно аргументувати основні дисертаційні положення та висновки в розрізі запропонованої мети.

Відповідність дисертації профілю спеціалізованої вченої ради. За змістом дисертаційна робота Скрипника М. В. «Ядерна політика США у ХХІ столітті», представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії, повністю відповідає спеціальності 052 - Політологія.

Аналіз змісту дисертації. Дисертація складається зі списку умовних позначень, вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 241 сторінки, в тому числі основний текст – 190 сторінок. Список використаних джерел налічує 328 найменувань і займає 37 сторінок.

У **вступі** наведені дані про актуальність дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, висвітлені мета та завдання

досліджень, методи дослідження, наукова новизна одержаних результатів, їх практична значимість, відомості про апробацію результатів дисертації та публікації автора.

Розділ I. “Теоретичні засади дослідження ядерної політики США” починається з підрозділу 1.1. “Теоретичні основи вивчення ядерного чинника”. В ньому дисертант провів порівняльний аналіз підходів щодо ядерної безпеки провідних теоретиків науки про міжнародні відносини. Зокрема, були проаналізовані теоретичні підходи щодо ядерного чинника в міжнародних відносинах представників школи політичного реалізму. Серед них Г. Моргентау, К. Уолц. Окрему увагу здобувач звернув на підхід такого різновиду політичного реалізму, як “наступальний” реалізм з його головним пропонентом Д. Міршаймером. Наголошується, що “наступальні” реалісти виходять з того, що між державами ведеться постійне змагання за досягнення безпеки, заперечують перспективи успішного міжнародного співробітництва, стан стабільного миру вважають практично недосяжним. Тобто безпека розглядається в абсолютних значеннях, як феномен, який досягається в ході суперництва між державами. В такому контексті дисертант підходить до одного з наріжних каменів ядерної безпеки - до теоретичного переосмислення інструменту ядерного стримування в політиці, перш за все, офіційних ядерних держав. Свій аналіз еволюції політики ядерного стримування в теорії та історії міжнародних відносин дисертант робить на підставі напрацювань П. Моргана, Г. Кана, Д. Тарра, Л. Фрідмана, С. Цімбала, М. Белла, Е. Золінгера. Дуже важливим з методологічної точки зору є те, що дисертант використовує теоретичні напрацювання провідних науковців в сфері міжнародної і, безпосередньо, ядерної безпеки, для аналізу окремих сюжетів ядерної політики США одразу в цьому ж підрозділі.

Підрозділ 1.2. “Категоріальний апарат дослідження” включає в себе аналіз таких основоположних дефініцій як “ядерна політика”, “ядерне стримування”, “ядерна парасолька”, “подвійне стримування”, “стратегічна стабільність”, “контроль над озброєннями”.

Підрозділ 1.3. “Джерельна база дослідження” дає вичерпний огляд джерельної бази дисертаційного дослідження. Примітно, як вже було зазначено

раніше, дисертант мобілізував наукову думку провідних фахівців Одеської наукової школи політологів-міжнародників, доля праць яких перевищує 50% зазначених джерел в списку вітчизняних праць.

В висновках до першого розділу ще раз закріплюється теза про актуальність теми представленої дисертації в умовах загострення глобального протистояння ядерних держав в дусі політичного реалізму, на рубежі класичної теорії, неореалістичного трактування, та наступального його різновиду.

Розділ II “Стримування та контроль над озброєннями в політиці США XXI століття” відкриває розділ 2.1 “Політика США щодо контролю над стратегічним та наступальним озброєнням”. Здобувач актуалізує питання ядерної безпеки після закінчення Холодної війни та починає безпосередній розгляд ядерної політики США в умовах після 9/11 під час президентства Дж. Буша-молодшого. Тоді з’являються такі концептуальні документи, як Огляд ядерної політики, Стратегія національної безпеки США та Національній стратегії боротьби зі зброєю масового знищення 2002 року. В них значна увага приділялася саме проблемі ядерного розповсюдження та механізмам контролю над ядерними компонентами військових озброєнь. Аналіз продовжується розглядом політики Б. Обами, Д. Трампа, Дж. Байдена, перш за все, в сегменті глобального протистояння по лінії ДНЯЗ, в структурі колективної системи безпеки НАТО, в контексті агресії РФ в Криму та загальної політики Кремля по нукліаризації українського півострову.

Підрозділ 2.2. “Стратегічні оборонні ініціативи США в контексті «вакууму договору»” зосереджується на проблемі ефективного протистояння потенційним ядерним загрозам від ядерних програм та ядерно-ракетних амбіцій КНДР, Ірану, Іраку, Китаю, РФ в умовах створення додаткових можливостей ПРО США та їх союзників по НАТО.

В висновках до всього розділу здобувач справедливо звертає увагу на те, що в сучасних умовах режим нерозповсюдження та контролю над озброєнням більш відкритий до загроз ніж в роки Холодної війни, тому ядерна політика США динамічна в напрямі підсилення захисних спроможностей американської національної системи оборони та відповідних систем країн-членів НАТО.

Розділ III “Регіональні аспекти ядерної політики США” в підрозділах 3.1. “Політика Сполучених Штатів з врегулювання проблеми ракетно-ядерної програми КНДР” та 3.2. “Іранське питання в ядерній політиці США” фактично представляє два кейс-стаді. Стосовно кейсу КНДР, дисертант робить висновок, що війна росії проти України надала КНДР додаткових стимулів до розвитку ракетно-ядерного потенціалу, в той час як усі багатосторонні дипломатичні зусилля припинилися. На додаток, посилення політичного суперництва з Китаєм, загострення ситуації щодо Тайваню – ці та інші чинники значно ускладнюють регіональну ситуацію та створюють умови для посилення тиску на США та їхніх союзників з боку Північної Кореї щодо умов відновлення діалогу. Щодо Ірану, зазначається, що в сучасних умовах перед адміністрацією Байдена стоїть комплексне завдання знайти підходи до поновлення переговорів з Іраном, не допустити послаблення позицій США в регіоні Перської затоки, що негативно позначиться на глобальних позиціях Сполучених Штатів, зокрема й в контексті стримування КНДР.

В загальному висновку до розділу III, автор дисертаційного дослідження констатує, що ядерні та ракетні програми КНДР та Ірану мають серйозний потенціал для дестабілізації регіональних систем безпеки та глобального режиму ДНЯЗ. Посилення військово-політичного співробітництва росії з Іраном і КНДР ще більше послаблює як ДНЯЗ, так й загальні міжнародні зусилля для протидії розповсюдженню ЗМЗ і ракетних технологій. Все це загрожує американській безпеці, безпеці союзникам США, та в цілому негативно впливає на глобальне лідерство США у міжнародних справах щодо підтримки ядерного балансу.

У розділі **“Висновки”** викладено здобуті у дисертації найбільш важливі наукові та практичні результати, які в повній мірі наблизили здобувача до досягнення поставленої мети.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових і фахових виданнях. Основні положення дисертаційного дослідження відображено у 9 публікаціях автора, з яких 5 статті у фахових виданнях України

категорії «Б», 1 стаття в періодичному науковому виданні, що входить до наукометричної бази Scopus, 3 тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій.

Питання та зауваження до дисертації. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Скрипника М. В., слід зауважити на наступному:

1. *Мета роботи.* На наш погляд, було би доцільно одразу зазначити в формулюванні мети, що саме розуміється під “новими” викликами та загрозами, тобто в периметрі яких регіонів чи функціональних питань автор саме бачив визначені рамки, сфери та проблеми свого дослідження. Якщо це не дуже впадало в безпосереднє формулювання мети у вступі, що може бути зрозуміло, то визначення “нових” загроз було би доречно позначити на початку першого розділу і надати авторське бачення того, чим вони відрізняються від “старих”. Тим більше, значна частина досліджених загроз США, зокрема ядерній безпеці, мають досить давні історичні коріння.

2. *Завдання та структура роботи.* Впадає до зору те, що структура роботи не в повній мірі відражає зазначені дослідницькі завдання. З найбільш помітних є пункт 6, який виокремлює лише Китай в якості певного актора для кейс-стаді. Причому, в назвах розділах та підрозділах роботи китайська проблематика не позначена в якості окремого сегменту дослідження. Більше того, китайський напрям ядерної політики США взагалі винесений в якості одного з чотирьох компонентів дослідницької новизни та здобутків дисертанта в частині “вперше”. В той же час, третій розділ присвячений КНДР та Ірану, які взагалі не згадуються в завданнях в якості окремих та конкретних аспектів аналізу ядерної політики США. В такому контексті, здобувач мав би також більш чітко позначити в описі методів роботи, яким чином та які саме кейси є ціллію методу кейс-стаді.

В якості питання до здобувача саме під час захисту, бажано було би почути авторське розуміння поняття “вакуум договору”. Воно згадується лише в назві підрозділу 2.2. без будь яких пояснень в основному тексті роботи. Що саме автор має на увазі, чому цей вакуум виник, та чим мали би США його наповнити для його усунення?

Висновок. Зазначені зауваження не впливають на загальне позитивне враження від роботи, не зменшують її наукової новизни та практичної значимості.

Вважаю, що дисертація Скрипника Максима Вікторовича «Ядерна політика США у XXI столітті» є самостійною та завершеною науковою працею, яка містить низку нових та актуальних результатів, що свідчить про її важливе значення для політологічної науки. Дисертація повністю відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій» (з наступними змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022, а її автор Скрипник М. В. заслуговує присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Рецензент -

кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

Глебов С. В.

ОСОБИСТИЙ ПІДПІС
ГЛЕБОВА С.В.
ЗАСВІДЧУЮ
ДИРЕКТОР ВІДДІЛУ КАДРІВ
Глебов С. В. (Глебовська)